

Sociological analysis of city development strategy using SOAR and SWOT techniques from the perspective of city sociology

Morteza Ali Mahdavi

Ph. D. Student in geography and urban planning, Marand Branch, Islamic Azad University, Marand, Iran. E- mail: mortezaali.mahdavi@gmail.com

Karim Hosseinzadeh Delir

Professor, Department of Geography and Urban Planning, Marand Branch, Islamic Azad University, Marand, Iran (Corresponding Author).

Bashir Bey Babaei

Member of Faculty of Geography and Urban Planning, Malekan Branch, Islamic Azad University, Malekan, Iran.

The "Urban Development Strategy" approach is considered one of the most important development strategies and has attracted the attention of many scientific circles in Iran in recent years. In this approach, collaborative methods are emphasized and its main goal is to provide sustainable urban development through creating social potential to increase the collaborative perspective and public action. The main goal of this research was sociological analysis of city development strategy using SWOT and SOAR techniques from the perspective of city sociology. The research method was documentary and descriptive-analytical, and to collect data, observation tools and available information and documents were used. In order to show the strengths, weaknesses, opportunities and threats, the SWOT technique was used, and to obtain the results and determine the strengths, opportunities and ideals, the SOAR strategic model was used. Considering the location of cities and the active presence of citizens in urban spaces, many international standards can improve the desirability of neighborhoods for citizens.

Conflict of interest:

ACCORDING TO THE AUTHORS, THE ARTICLE DID NOT HAVE ANY CONFLICT OF INTEREST.

Key words: *City Development Strategy, SOAR and SWOT Techniques, City Sociology.*

«مطالعات جامعه‌شناسی»

سال شانزدهم، شماره شصت و سوم، تابستان ۱۴۰۳

ص ص ۱۳-۱

«مقاله پژوهشی»

تحلیل جامعه‌شناختی راهبرد توسعه شهر با استفاده از تکنیک‌های

SWOT و SOAR از منظر جامعه‌شناسی شهر

مرتضی علی مهدوی^۱

کریم حسین زاده دلیر

بشیر بیگ بابایی

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۱/۱۱/۸

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۹/۱۱

چکیده

رویکرد راهبرد توسعه شهری یکی از مهم‌ترین استراتژی‌های توسعه محسوب شده و در چند سال اخیر نیز توجه بسیاری از محافل علمی ایران را نیز به خود معطوف کرده است. در این رویکرد روش‌های مشارکتی مورد تأکید قرار گرفته و هدف اصلی آن تأمین توسعه پایدار شهری از طریق ایجاد پتانسیل اجتماعی برای افزایش چشم‌انداز مشارکتی و اقدام عمومی می‌باشد. هدف اصلی این پژوهش، تحلیل جامعه‌شناختی راهبرد توسعه شهر با استفاده از تکنیک‌های SWOT و SOAR از منظر جامعه‌شناسی شهر می‌باشد. روش تحقیق حاضر توصیفی-تحلیلی می‌باشد. رویکرد تحقیق حاضر به صورت مروری می‌باشد. برای جمع‌آوری داده‌ها از ابزارهای مشاهده و اطلاعات و مدارک موجود استفاده شده است. به منظور نشان دادن نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها از تکنیک SWOT و به منظور وصول نتیجه و تعیین نقاط قوت، فرصت و آرمان‌ها از مدل استراتژیک SOAR استفاده گردید. با توجه به موقعیت شهرها و حضور فعال شهروندان در فضاهای شهری، بسیاری از استانداردهای جهانی می‌توانند موجب ارتقاء مطلوبیت محلات برای شهروندان گردد. نتایج تحقیق حاکی از آن است که با به کارگیری تکنیک استراتژی توسعه شهری، پتانسیل‌ها و اولولیت‌های توسعه فضاهای شهری برای ارتقای سرمایه اجتماعی و مشارکت مردم و نتیجتاً افزایش حس مکان و نشاط اجتماعی ساکنین فراهم می‌شود.

واژگان کلیدی: راهبرد توسعه شهر، تکنیک‌های SWOT و SOAR، جامعه‌شناسی شهر.

۱. دانشجوی دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران.

E-mail: mortezaali.mahdavi@gmail.com

۲. استاد گروه جغرافیا و شهرسازی، واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران (نویسنده مسئول).

۳. عضو هیات علمی جغرافیا و شهرسازی، واحد ملکان، دانشگاه آزاد اسلامی، ملکان، ایران.

مقدمه

با توجه به رشد جمعیت و افزایش مهاجرت به شهرهای بزرگ‌تر، توسعه غیر قابل کنترل مناطق شهری، ایجاد سکونتگاه‌های جدید، کاهش رفاه انسان‌ها و بروز بسیاری از مشکلات شهری، به ویژه در کشورهای در حال توسعه، نیاز به توسعه مدل بهینه برنامه‌های توسعه شهرسازی و تغییر آن از رویکرد استاتیک سنتی به رویکرد انعطاف‌پذیر، مشارکتی، استراتژیکی احساس می‌شود. در دهه‌های اخیر مکاتب و پارادایم‌های متعددی در حوزه ادبیات شهری شکل گرفته‌اند که برخی از آن‌ها تاثیرات عمیقی بر فضاهای شهری نهاده‌اند، در این میان رویکرد «استراتژی توسعه شهری» که یکی از مهم‌ترین و بحث‌انگیزترین آن‌ها محسوب شده و در چند سال اخیر نیز توجه بسیاری از محافل علمی - حرفه‌ای ایران را نیز به خود معطوف کرده است. بسیاری از سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان شهری در کشورهای در مختلف سعی بر این دارند که با استناد به مطالعات موردی موفق، این موضوع را تبیین کنند که استراتژی‌های توسعه شهر با کدامین ساز و کارها می‌توانند تغییرات مثبت در زندگی عادی شهروندان و کاهش فقر شهری ایجاد کند. در واقع رویکرد به مثابه ابزاری تلقی می‌گردد که بهبود شرایط زندگی شهروندان را به عنوان هدف اصلی انتخاب کرده و مستقیماً مقوله کاهش فقر شهری را نشانه رفته است. در این رویکرد روش‌های مشارکتی مورد تاکید قرار گرفته و هدف اصلی آن تأمین توسعه پایدار شهری از طریق ایجاد پتانسیل اجتماعی برای افزایش چشم‌انداز مشارکتی و اقدام همگانی می‌باشد. کاهش فقر شهری، اتخاذ راهبردهای حمایت از گروه‌های کم درآمد و بهبود شرایط زندگی طیف غالب شهری از مهم‌ترین اهداف استراتژی توسعه شهری به شمار می‌رود (۸: ۱۸۲). استراتژی توسعه شهری^۱ (CDS) با ماهیت راهبردی و برای کمک به ایجاد دموکراسی تصمیم‌گیری و بهبود وضع زندگی توسط سازمان ائتلاف شهرها^۲ در سال ۱۹۹۹ پیشنهاد گردید (۳). برنامه‌ریزی راهبردی توسعه شهری رویکرد نوینی در برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه و عمران شهری است که با اتکا به اصول توسعه پایدار شهری بر ترسیم چشم‌انداز، تدوین اهداف توسعه، رویارویی همه‌جانبه و منظم با مسائل اساسی شهر (موضوعات کلیدی و ساختاری شهر) استفاده بهینه و اثربخش از منابع کمیاب (حفاظت و اعتلای کیفیت محیط) و دستیابی به نتایج مناسب برای عموم (تأکید بر اجرا و مشارکت) استوار است (۱۳: ۲۰). هر چند حیات CDS به شکل‌گیری رسمی سازمان ائتلاف شهرها به سال ۱۹۹۹ بر می‌گردد، اما این سازمان در سال‌های بعد با مشارکت «بانک جهانی» و مرکز سکونتگاه‌های انسانی وابسته به سازمان ملل متحد اسناد رسمی آن را منتشر کرده و در حال حاضر نیز تریبون و متولی رسمی اجرایی CDS در سطح جهانی به شمار می‌رود (۸: ۱۷۴). شهر به عنوان پدیده‌ای پیچیده و پویاست که در گذر زمان همواره دچار تحولاتی کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و حتی سیاسی و فرهنگی می‌شود. در

^۱. City Development Strategy

^۲. Cities Alliance

نتیجه رشد سرسام‌آور شهرها مدیریت شهری به علت فقدان منابع و زمان لازم برای پاسخگویی به نیازهای فزاینده شهروندان، دچار معضلی گردیده که رهایی از آن را تنها در چارچوب راه‌حل‌های نوین می‌توان جستجو کرد (۶: ۵۵).

تدوین استراتژی‌های توسعه شهر (CDS) به شهرها کمک می‌کند تا از طریق برنامه‌ریزی استراتژیک از پتانسیل شهرنشینی استفاده کنند و در نتیجه به ارتقای توسعه، متعادل کردن رشد شهر و توان‌مندسازی شهروندان کمک کنند (۲).

الگوی طرح‌های توسعه شهری در ایران، از حدود نیم قرن پیش، با تاثیرپذیری از الگوهای کشورهای غربی، در کشور رواج پیدا کرده است. اجرای این طرح‌ها با توجه به شرایط و نیازهای زمانی خود، با مجموعه‌ای از نتایج مثبت و منفی همراه بوده است. در ایران این طرح‌ها به دلیل عدم زیرساخت‌های مناسب اقتصادی-اجتماعی، رشد بالای جمعیت و هجوم وسیع روستاییان به شهرها، کمبود قوانین مناسب در بهره‌گیری از اراضی شهری، ضعف نهادهای مدنی و نظارت عمومی، بی‌ثباتی سکونتگاه‌ها، ضعف نهادهای حرفه‌ای برنامه‌ریزی، ضعف نهادهای حفاظت از منابع طبیعی و فرهنگی و مانند این‌ها امکانات محدودی برای موقعیت طرح‌های توسعه و عمران شهری وجود دارد. با توجه به مجموعه عوامل و شرایط موثر در شکل‌گیری و اجرای طرح‌های توسعه شهری در ایران از یک طرف و با توجه به بررسی و ارزیابی نتایج حاصله از آن‌ها، از طرف دیگر، می‌توان گفت که در مجموع این طرح‌ها نتوانسته‌اند در عمل به تحقق اهداف مورد نظر خود دست پیدا کنند. با گسترش امکانات و خدمات در شهرهای میانی می‌توان از مهاجرت به سمت شهرهای بزرگ جلوگیری کرد و اقتصادی پویا برای این شهرها به وجود آورد. برای کمک به ایجاد فرآیندهای تصمیم‌سازی مشارکتی در کشورهای در حال توسعه و شهرهای میانی به منظور کاستن از سطح فقر شهری و تأمین توسعه پایدار سازمان ائتلاف شهرها "راهبرد توسعه شهر" را به عنوان ابزار مؤثری ترویج می‌نماید. راهبرد توسعه شهر با مسئله فقرزدایی و ارتقاء کیفیت زندگی اقشار فقیر در کشورهای در حال توسعه و جوامع در حال شهرنشینی شدن رابطه بسیار نزدیکی دارد.

هدف اصلی این پژوهش، تحلیل جامعه‌شناختی راهبرد توسعه شهر با استفاده از تکنیک‌های SOAR و SWOT از منظر جامعه‌شناسی شهر می‌باشد. سوال اصلی مورد بحث این است که کاربرد راهبرد توسعه شهر با استفاده از تکنیک‌های SOAR و SWOT چگونه می‌باشد؟

مبانی نظری

در دهه‌های اخیر مکاتب و پارادایم‌های متعددی در حوزه ادبیات شهری شکل گرفته‌اند که برخی از آن‌ها تاثیرات عمیقی بر فضاها و شهرهای شهری نهاده‌اند، در این میان رویکرد «استراتژی توسعه شهری» (CDS) که یکی از مهم‌ترین و بحث‌انگیزترین آن‌ها محسوب شده و در چند سال اخیر نیز توجه بسیاری از محافل علمی-حرفه‌ای ایران را نیز به خود معطوف کرده است. هر چند حیات CDS به شکل‌گیری رسمی سازمان

«اتلاف شهرها» به سال ۱۹۹۹ بر می‌گردد، اما این سازمان در سال‌های بعد با مشارکت «بانک جهانی» و مرکز سکونتگاه‌های انسانی وابسته به سازمان ملل متحد (HABITAT) اسناد رسمی آن را منتشر کرده و در حال حاضر نیز تریبون و متولی رسمی اجرایی CDS در سطح جهانی به شمار می‌رود. امروزه بسیاری از مدیران، برنامه‌ریزان و نظریه‌پردازان شهری سعی در بسط این موضوع دارند که با استناد به تجارب موفق، CDS این رهیافت چگونه و با کدام مکانیسم‌ها قادر است در انتظام فضایی شهرها، ایجاد تغییرات مثبت در زندگی عادی شهروندان و کاهش فقر شهری، نقش خود را توسعه دهد (۸).

فان جیجک، می‌گوید که یک عنصر کلیدی مدیریت شهری برای ایجاد شهر رقابت‌پذیر، برابر و پایدار، در گرو هماهنگی و یکپارچگی بخش‌های خصوصی و عمومی است تا بتواند از عهده مشکلات اصلی ساکنان شهری بر آید. یکی از اجزای کلیدی در مطالعات و تحلیل‌های CDS، تحلیل توان رقابت اقتصادی شهر در سطوح بین‌المللی، ملی و منطقه‌ای است. به عبارت دیگر تدوین راهبرد توسعه و متعاقباً تدوین برنامه اجرایی، مستلزم تعیین مزیت رقابتی شهرها می‌باشد. از این رو تحلیل بستر اقتصادی شهر به منظور ارزیابی قوت‌ها و ضعف‌های آن در مقایسه با دیگر شهرهای منطقه و کشور با هدف شناسایی گوشه‌هایی است که شهر در آن مزیت رقابتی داشته و قادر خواهد بود برای ارائه محصولات و خدمات خود بازار فراهم نماید (۱۷: ۶۵).

ستراتژی توسعه شهری عبارت است از یک برنامه عملی برای توسعه متعادل در شهرها، توسعه و پایداری که از طریق مشارکت، برای بهبود کیفیت زندگی برای همه شهروندان حاصل می‌شود و بر چهار رکن قابلیت زندگی، بانک‌پذیری، رقابت‌پذیری و حکمرانی خوب شهری استوار است (۱۴).

از مجموع مطالعات انجام شده در مورد ارزیابی نتایج عملکرد طرح‌های جامع شهری در ایران چنین بر می‌آید که این طرح‌ها در مجموع نتوانسته‌اند در جهت اهداف مورد نظر خود حرکت کنند. بررسی نتایج عملکردها و نارسائی‌های این طرح‌ها حاکی از آن است که شهرها در طول اجرای طرح‌های جامع خود، از اهداف و ایده‌آل‌های آن فاصله گرفته و پس از پایان دوره طرح، انطباق کمی با آینده متصوره طرح جامع داشته‌اند (۱۱: ۷). مجموعه مطالعات و بررسی‌ها در زمینه فرایند متداول شهرسازی جهان در قالب طرح‌های جامع و تفصیلی، نشان می‌دهد که امروزه این شیوه از شهرسازی به رغم برخی از دستاوردهای مثبت، کارآیی خود را از دست داده و با تنگناهای نظری و عملی فراوان روبرو است. ناکارآمدی و شکست این طرح‌ها در کشورهای جهان سوم به علت تفاوت میان شهرهای در حال توسعه با شهرهای جوامع صنعتی از یک طرف و عدم موجود طرح و برنامه بومی مطابق با ساختار این کشورها از طرف دیگر، نمود بیشتری داشته است. در ایران نیز مطالعات متعددی از جمله «ارزیابی طرح‌های جامع شهری» ناکارآمدی این طرح‌ها را به وضوح نشان داده است. توجه به اثرگذاری طرح‌های شهری بر شهر و شهروندان و ناکامی در حل مشکلات فزاینده زندگی شهری، لزوم تغییر در چارچوب نظری و فرایند طرح‌های کنونی به ویژه با مطالعه شهر به عنوان سیستمی پویا و هم‌نگری شهر با فضاها، فرادستان، استفاده از مشارکت شهروندان، تکیه

بر همکنش‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست محیطی شهر و در نهایت پای‌بندی به توسعه اجتماعات محلی و حکمروایی خوب اجتناب‌ناپذیر می‌باشد. مدیریت و برنامه‌ریزی استراتژیک هم محیط خارجی را به منظور کشف فرصت‌ها و تهدیدها و هم محیط داخلی را به منظور کشف و درک نقاط قوت و ضعف سیستم بررسی می‌کند. عواملی که در آینده سیستم بیشترین تأثیر را دارند، اصطلاحاً عوامل استراتژیک نامیده می‌شوند: نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها. در واقع می‌توان گفت برنامه‌ریزی استراتژیکی به عنوان مجموعه‌ای از تصمیمات و اقدامات تعریف می‌شود که نتیجه آن تنظیم و تحلیل سیستماتیکی مناسب قوت‌ها و فرصت‌ها برای به حداقل رساندن ضعف و تهدیدهاست (۷: ۲۸۴). مقصود از فرصت‌ها و تهدیدات خارجی عوامل، رویدادها و روندهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، محیطی، بوم‌شناختی، سیاسی، قانونی، تکنولوژیک هستند که می‌توانند در آینده به نهاد یا سازمان مورد نظر (در این جا شهر) منفعت یا زیان برسانند. واژه خارجی در این جا از آن جهت مورد استفاده قرار می‌گیرد که فرصت‌ها و تهدیدها به میزان زیادی خارج از کنترل یک سازمان قرار دارند. از جمله این موارد انقلاب رایانه‌ها، فن‌آوری زیستی، نانو تکنولوژی، جابجایی‌های جمعیت، اکتشافات ژنتیکی و سلول‌های بنیادی، تغییر در ارزش‌ها و نگرش‌های کار، کشفیات فضایی، ظهور تکنولوژی‌های بازیافت پسماندها، و افزایش رقابت‌ها در سطوح مختلف تنها نمونه‌هایی از این فرصت‌ها و تهدیدها محسوب می‌شوند. نکته مهم آنست که اگر نقاط قوت سازمان یا شهر به گونه‌ای باشد که شهرها و سازمان‌های رقیب نتوانند به راحتی از آن‌ها تقلید کنند، می‌گویند که شهر یا سازمان مزبور نسبت به رقیب دارای استعداد، شایستگی و مزیت است. نکته مهم دوم آن است که در جهانی که عوامل خارج از حیطه و کنترل شهر یا سازمان «فرصت‌ها و تهدیدها» بسیارند و بررسی آن‌ها نمی‌تواند مبنایی مطمئن برای ابتکار عمل درست و تصمیم‌گیری کاملاً قابل اتکاء و تدوین اهداف و راهبردهای کارآمد و کاربردی شود، به نظر می‌رسد در چنین حالتی منابع و توان‌مندی‌های بالقوه و بالفعل موجود شهر یا سازمان که ثبات‌تر هستند می‌توانند هویت و ماهیت آنان را با دقت بیشتری تبیین نمود. کاربرد تکنیک SWOT فراهم کردن یک چارچوب منطقی برای هدایت نظام‌مند بحث‌های سیستم، راهبردهای مختلف و در نهایت انتخاب راهبرد است. هم‌چنین، فرصت‌ها و تهدیدات کلیدی خارجی به طور سیستماتیک با ضعف و قوت‌های داخلی در یک رویکرد ساختاری مقایسه می‌گردند. هدف از این مقایسه شناسایی یکی از چهار الگوی خاص برای سازگاری موقعیت داخلی و خارجی است:

الف) قوت و فرصت (SO): ناحیه یک، بهترین موقعیت است، سیستم با چند فرصت محیطی روبرو است و قوت‌های بسیاری دارد که استفاده از فرصت‌ها را ترغیب می‌نماید. این وضعیت، استراتژی رشد را ترغیب می‌نماید.

ب) قوت و تهدید (ST): در ناحیه دوم، سیستم دارای قوت‌های کلیدی است. لیکن با محیطی تهدیدزا مواجه می‌باشد. در این وضعیت، استراتژی از قوت‌های موجود برای ساختن فرصت‌های بلند مدت در سایر موارد استفاده می‌کنند.

ج) ضعف و فرصت (WO): در ناحیه سوم، سیستم با یک فرصت خوبی روبروست، لیکن از چند ضعف داخلی رنج می‌برد.

د) ضعف و تهدید (WT): در ناحیه چهارم، سیستم نه با فرصت و نه با قوت محیط داخلی مواجه می‌باشد، بلکه از بعد داخلی با ضعف و از نظر خارجی با تهدیدات متعددی مواجه می‌باشند. در این حالت بهترین استراتژی، استراتژی کاهش خواهد بود.

قوت

قوت‌های سازمان همان منابع و توانایی‌هایی است که سازمان در اختیار دارد و می‌تواند از آن‌ها به منظور ایجاد یک مزیت رقابتی استفاده کند. موارد ذیل می‌توانند از قوت‌های مدیریت شهری به حساب آیند:

نیروی انسانی کارآمد و آموزش دیده، مشارکت فعال شهروندان و سمن‌ها، سرمایه‌گذاری مولد، منابع مکفی، چشم‌انداز روشن.

ضعف

نبودن بعضی از توانایی‌های کلیدی در مدیریت شهری می‌تواند به عنوان یک ضعف تلقی شود. موارد ذیل می‌توانند از ضعف‌های شهرداری‌ها باشند: نیروی انسانی ناکارآمد، بافت‌های فرسوده (مسأله‌دار)، کمبود بودجه، مقررات ناکارآمد و قدیمی، نداشتن مبانی تئوریک برای اداره شهر، مسائل و مشکلات شهری، دخالت و کم کاری دستگاه‌های مرتبط در حوزه شهری.

فرصت

شناسایی و بررسی دقیق محیط خارجی می‌تواند فرصت‌های جدیدی را برای مدیران شهری نمایان سازد و همین فرصت‌ها می‌توانند آغازگر مسیر جدیدی برای رشد و توسعه باشند، فرصت‌ها می‌توانند شامل موارد ذیل باشند: نیازهای بر طرف نشده شهروندان، ظهور تکنولوژی‌های جدید، کم شدن محدودیت‌های قانونی، به سوی شهرسازی مردم‌مدار.

تهدید

تغییر در متغیرهای خارجی و محیطی می‌تواند تهدیدهایی را برای سازمان (شهرداری) در پی داشته باشد. عوامل محیطی مانند حوادث طبیعی، آلودگی هوا، سیاست‌های پولی و مالی، بحران‌های اجتماعی و سیاسی. بنابراین همان گونه که آمد، تکنیک SWOT را می‌توان سیستمی برای شناسایی ویژگی‌های

برجسته شهرها دانست؛ ویژگی‌هایی که مدیران شهری را در تدوین راهبرد رقابتی شهر یاری می‌رساند (۵: ۳۷۴).

پیشینه تجربی

روش‌های سنتی مدیریت شهری در شهرهای مدرن دیگر قابلیت اجرایی ندارد و به نظر می‌رسد شبکه‌بندی مدیریت شهری (GUM) یک مدل نویدبخشی برای مدیریت شهری در قرن ۲۱ باشد. اما GUM برای بهره‌گیری از استراتژی‌های مدیریت شهری موثر به چیزی بیشتر از زیرساخت نیاز دارد. شبیه‌سازی فعالیت‌های شبکه در شانگهای با هدف ارزیابی استراتژی‌های مختلف انجام شد. نتایج نشان داد که اثربخشی استراتژی‌ها و توزیع آثار آن می‌تواند بسیار متفاوت از آن چه باشد که بدون بهره‌گیری از یک مدل شبیه‌سازی انجام می‌شود. در پژوهشی با عنوان «گروه CEO به دنبال استراتژی برای توسعه مجدد شهری» به تمرکز بر روی طرح استراتژی‌های شهری که توسط صاحبان کسب و کار میشیگان و گروهی از ماموران اداره اجرایی مستقر در میشیگان (CEF)، که با هدف به کارگیری استراتژی‌های در حال توسعه برای نوسازی شهری است، پرداخته شده است. این گونه بیان می‌شود که پروژهای توسعه استراتژی که دولت می‌تواند برای کمک به توسعه مجدد مناطق شهری در نظر بگیرد توسط گروه صاحبان کسب و کار در سطح ایالت میشیگان قابل اجرا است. حسین‌زاده دلیر و همکاران (۱۳۸۹)، در پژوهشی با عنوان "درآمدی بر رویکرد جدید استراتژی توسعه شهری (CDS) در فرایند برنامه‌ریزی شهری با تاکید بر چالش‌های فرا روی طرح‌های جامع در ایران" به بررسی و تحلیل چالش‌های فرا روی برنامه‌ریزی شهری در ایران، به جایگاه رهیافت (CDS) و نقش آن در انتظام فضایی شهرها پرداختند. آن‌ها در این پژوهش به این نتیجه رسیده‌اند که از علل اصلی عدم تحقق بسیاری از اهداف طرح‌های جامع در ایران، عدم توجه و کاربرد روش‌ها و نگرش جدید در حوزه برنامه‌ریزی شهری نظیر راهبرد توسعه شهری است. الیاس‌زاده مقدم (۱۳۹۰)، در پژوهشی با عنوان بررسی و امکان‌سنجی جایگزینی الگوی برنامه‌ریزی ساختاری-راهبردی با الگوی برنامه‌ریزی جامع شهری در ایران: مطالعه‌ای تطبیقی-مقایسه‌ای با روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از مطالعات اسنادی، مرور متون جهانی و یافته‌های حاصل از بررسی نتایج عینی و کالبدی-فضایی طرح‌های جامع شهری انجام شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهند که اولاً الگوی برنامه‌ریزی جامع با توجه به نقص‌های اساسی که هم در مبانی نظری و هم در عرصه عمل توسعه شهری دارد فاقد کارایی و کفایت لازم برای هدایت تحولات توسعه شهری است و دوماً رویکرد راهبردی بر اساس انعطاف‌پذیری، مبانی مشارکتی و آینده‌نگری، توان و ظرفیت لازم برای برنامه‌ریزی مطلوب و بهینه توسعه شهری در کشور را داراست. مهدی‌زاده و همکاران (۱۳۸۲)، در پژوهشی با عنوان برنامه‌ریزی راهبردی توسعه شهری (تجربیات اخیر جهانی و جایگاه آن در ایران) به زمینه‌ها و علل پیدایش طرح‌های ساختاری-راهبردی، تجارب مهم جهانی در زمینه طرح‌های ساختاری-راهبردی، اصول و روش‌های برنامه‌ریزی

ساختاری- راهبردی و جایگاه نظام برنامه‌ریزی ساختاری- راهبردی در ایران پرداختند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان می‌دهد موانع استفاده از الگوی راهبردی در ایران عبارتند از ناپایداری زیرساخت‌های اقتصادی- اجتماعی شهرسازی، ناهماهنگی در قوانین و تشکیلات شهرسازی کشور، مشکلات حقوق مالکیت و قوانین ارضی در ایران، ضعف برنامه‌ریزی و مدیریت محلی، ضعف امکانات مشارکت در توسعه و عمران شهری و مشکلات مدیریت اجرایی و فنی. حاتمی‌نژاد و فرجی ملایی (۱۳۹۰)، مقاله‌ای با عنوان امکان‌سنجی اجرای طرح‌های استراتژی توسعه شهری (CDS) انجام داده‌اند. بر اساس نتایج به دست آمده از این پژوهش در شرایط کنونی ایجاد تغییرات بنیادین، به ویژه در مدیریت شهری، اقتصاد شهری و شاخص‌های کیفیت زندگی در جهت بسترسازی به کارگیری استراتژی توسعه شهری (به عنوان زیرساخت‌های اجرایی این رویکرد) امری ضروری است. ضعف ساختاری مدیریت شهری در شرایط کنونی ظرفیت مناسبی برای اجرای طرح استراتژی توسعه شهری را نداشته، ایجاد تحولاتی در آن را می‌توان ضروری و حیاتی مطرح کرد.

روش تحقیق

نوع روش تحقیق بر مبنای هدف، کاربردی و بر پایه جمع‌آوری داده‌ها، جزء پژوهش‌های اسنادی و تحلیلی بود. برای گردآوری داده‌ها از ابزارهای مشاهده و اطلاعات و مدارک موجود استفاده شده است. برای نشان دادن نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها از تکنیک SWOT و به منظور وصول نتیجه و تعیین نقاط قوت، فرصت و آرمان‌ها از مدل استراتژیک SOAR استفاده گردید.

تجزیه و تحلیل وضعیت تکنیک SWOT

طرح جامع شهری، طرح بلند مدتی است که در آن نحوه استفاده از اراضی و منطقه‌بندی مربوط به حوزه‌های مسکونی، صنعتی، بازرگانی، تجهیزات و تسهیلات عمومی مناطق نوسازی و بهسازی و اولویت‌های مربوط به آن‌ها تعیین می‌شود. در واقع طرح جامع، عبارت است از برنامه‌ای که به صورت راهنما عمل کند و خط‌مشی اصول و کلی سیاست‌های شهر را تعیین نماید (۱۶: ۹۵). آن چه در این جا به عنوان تحلیل سنجش آمده است، عبارت است از سنجش قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در محدوده که کلتی از وضعیت وضع موجود را در دو بعد فیزیکی و غیر فیزیکی و زیر مجموعه‌های هر یک را بررسی کرده است:

جدول شماره (۱): مولفه‌ها و نتایج اولیه روش SWOT

تهدید	فرصت	ضعف	قوت	در فضا توسعه پذیرد	فضاهای بزرگ	محدوده بافت	دسترسی و	جدارها	ابعاد آموزشی	ابعاد روانی	ابعاد اجتماعی	تجزیه
عدم وجود استحکام لازم ساختمان‌ها در برابر حوادث	سطح دسترسی به فرصت- های اشتغال	عدم نورپردازی خیابان- های اصلی عدم پاسخگویی به نیازهای معلولین در پیاده- روها	وجود درختان از گونه- های مختلف									
عدم کیفیت فضاهای سبز و پارک‌ها در درون شهری	- طراحی ورودی منازل مسکونی و گل‌کاری جهت خوانایی ابنیه مسکونی - امکان استفاده چندگانه از فضاهای عمومی	- کف‌سازی نامناسب مسیرها و پیاده‌روها - عدم توجه به کودکان و سالمندان در مبلمان‌های شهری	همجواری مراکز فرامحلی در نزدیکی محدوده									
وضعیت نامناسب پیاده- روهای سطح شهر برای معلولین	امکان به کارگیری بیشتر عناصر طبیعی مانند آب امکان ایجاد تسهیلات بیشتر دوچرخه و ...	عدم توجه به کاشت درختان با قابلیت بهره‌گیری عدم به کارگیری مناسب در مبلمان شهری	عدم ساخت و ساز ابنیه بلند مرتبه									
عدم به کارگیری مبلمان مناسب و کاهش نظارت عمومی	امکان ارتقاء ایمنی پیاده در برابر سوار با استفاده از گیاهان	عدم طراحی درست در فضاهای سبز نیمه‌خصوصی	نزدیکی ایستگاه‌های مینی‌بوس و تاکسی به محدوده									
عدم اجرای نمای مناسب برای ساختمان‌ها	امکان طراحی جداره‌های جذاب برای شهروندان	عدم جذابیت بصری در جداره‌ها به خصوص در جداره‌های محدوده شهری	عدم یکنواختی خط آسمان در جداره‌ها									
عدم توجه به استقلال و بازی مستقل کودکان	امکان ارتقاء ابعاد آموزشی در محدوده به وسیله به کارگیری عناصر متنوع	عدم تعریف ایمن و مناسب خطوط عابر در خیابان‌های اصلی و آموزش شهروندان	حضور گروه‌های مختلف سنی در فضاهای باز									
کم اهمیت تلقی شدن سرزندگی در شهر	امکان ایجاد نشانه‌های جدید و ارتقاء خوانایی جدید برای مسافران و توریست‌ها	- عدم توجه به نش‌ها در طراحی و معماری ابنیه - عدم تعریف شخصیت منحصر به فرد برای محدوده	هم قوم بودن اکثر ساکنین و اتحاد آنان									
عدم توسعه فرهنگی و همبستگی اجتماعی	امکان برگزاری مراسمات با مشارکت فعال افراد جامعه	عدم فرهنگ‌سازی مناسب	حضور پررنگ کودکان در محدوده									

تحلیل نقاط قوت (Strengths)، فرصت‌ها (Opportunities)، خواسته‌ها و آرزوها (Aspirations) و نتایج مورد انتظار (Results) ابزار استراتژیک است. این ابزار داده‌های مربوط به موقعیت فعلی سازمان را با ایده‌ها

و رویه‌هایی که افراد برای آینده دارند، ادغام می‌کند تا بتواند به چشم‌انداز پر انرژی دست پیدا کند و به سمت آن پیش برود. شباهت‌هایی بین تکنیک SOAR و SWOT وجود دارد، اول این که SOAR بر تجربیات در سطوح و بخش‌های کاربردی مختلف تکیه می‌کند، در حالی که SWOT معمولاً رویکرد مدیریتی است. دومین وجه تمایز آن‌ها این است که SOAR بر پایه تحقیق بنا شده است، بنابراین بر مواردی تمرکز می‌کند که راهبردهای ارائه شده در شهر به خوبی آن شهر از عهده آن بر آید. SOAR سعی می‌کند نقاط ضعف و تهدیدها را به فرصت تبدیل کند. با توجه به فرصت‌هایی که در SWOT اشاره شد، در این جا این نقاط با استفاده از تکنیک SOAR هم بررسی می‌شود:

جدول شماره (۲): مولفه‌ها و نتایج تکنیک SOAR

SWOT	SOAR
قوت‌ها:	قوت‌ها:
۱. همجواری مراکز فرامحلی در نزدیکی محدوده	۱. هم قوم بودن و تعصب نسبت به پیشرفته شهری
۲. نزدیکی ایستگاه‌های مینی‌بوس و تاکسی به محدوده	۲. وجود زیرساخت‌های تجاری و بانکداری
۳. حضور گروه‌های مختلف سنی در فضاهای باز	۳. محصولات کشاورزی و صادرات آن‌ها
۴. هم قوم بودن اکثر ساکنین و اتحاد آنان	
۵. حضور پررنگ کودکان در محدوده	
ضعف‌ها:	فرصت‌ها:
۱. عدم نورپردازی خیابان‌های اصلی	۱. ایجاد اشتغال و فرصت‌های درآمدزایی
۲. عدم پاسخگویی به نیازهای معلولین در پیاده‌روها	۲. ایجاد خدمات بانکی و سرمایه‌گذاری
۳. کف‌سازی نامناسب مسیرها و پیاده‌روها	۳. ایجاد المان‌های مناسب شهری
۴. عدم توجه به کودکان و سالمندان در مبلمان‌های شهری	۴. ایجاد مبلمان مناسب شهری برای کودکان و معلولان و سایر شهروندان
۵. عدم توجه به کاشت درختان با قابلیت بهره‌گیری	۵. ایجاد فضای سبز مناسب از قبیل کاشت درختان متناسب با آب و هوای منطقه
۶. عدم به کارگیری مناسب در مبلمان شهری	۶. ایجاد امنیت در خیابان‌ها برای شهروندان و ایجاد شریان‌های مناسب برای وسایل نقلیه
۷. عدم تعریف ایمن و مناسب خطوط عابر در خیابان‌های اصلی و آموزش شهروندان	
۸. عدم توجه به نش‌ها در طراحی و معماری ابنیه	
۹. عدم تعریف شخصیت منحصر به فرد برای محدوده	
۱۰. عدم فرهنگ‌سازی مناسب	
فرصت‌ها:	آرمان‌ها:
۱. سطح دسترسی به فرصت‌های اشتغال	۱. ایجاد بازار مناسب برای فروش محصولات کشاورزی
۲. طراحی ورودی منازل مسکونی و گل‌کاری جهت خوانایی ابنیه مسکونی و مکان استفاده چندگانه از فضاهای عمومی در فضاهای باز	۲. ایجاد امنیت در تجارت
۳. امکان به کارگیری بیشتر عناصر طبیعی مانند آب	۳. ارائه خدمات بانکی و بروز بودن بانک‌ها
۴. امکان ایجاد تسهیلات بیشتر دوچرخه و ...	۴. ارائه خدمات اینترنتی پر سرعت در تمام نقاط
۵. امکان طراحی جداره‌های جذاب برای شهروندان	۵. آموزش شهروندان برای داشتن شهروندان آگاه
۶. امکان ارتقاء ابعاد آموزشی در محدوده به وسیله به کارگیری عناصر متنوع	۶. داشتن فضای سبز و خدمات بهداشتی شهری
	۷. توسعه فرهنگی و همبستگی بین محلات
	۸. ایجاد خدمات مناسب برای معلولان و کودکان و شهروندان

<p style="text-align: center;">نتایج:</p> <ol style="list-style-type: none"> ۱. داشتن شهری متناسب در زمینه اقتصادی و اشتغال ۱. از طریق ایجاد تسهیلات مناسب بانکی از قبیل دادن وام‌های بلند مدت با سود کمتر ۲. ایجاد امنیت در تمام زمینه‌ها ۳. ایجاد خدمات مناسب شهری از طریق شهرداری‌ها و سازمان ذی-ربط ۴. ایجاد فضاهای شهری مناسب برای رفاه تمام شهروندان ۵. ایجاد مراکز آموزشی و دانشگاهی در تمام مقاطع تحصیلی ۶. ایجاد محیطی برای پیشرفت شهروندان در تمام زمینه‌ها 	<ol style="list-style-type: none"> ۷. امکان ایجاد نشانه‌های جدید و ارتقاء خوانایی جدید برای مسافران و توریست‌ها ۸. امکان برگزاری مراسمات با مشارکت فعال افراد جامعه <p style="text-align: center;">تهدیدها:</p> <ol style="list-style-type: none"> ۱. عدم وجود استحکام لازم ساختمان‌ها در برابر حوادث ۲. عدم کیفیت فضاهای سبز و پارک‌ها در درون شهری ۳. وضعیت نامناسب پیاده‌روهای سطح شهر برای معلولین ۴. عدم به کارگیری مبلمان مناسب و کاهش نظارت عمومی ۵. عدم اجرای نمای مناسب برای ساختمان‌ها ۶. عدم توجه به استقلال و بازی مستقل کودکان ۷. کم اهمیت تلقی شدن سرزندگی در شهر ۸. عدم توسعه فرهنگی و همبستگی اجتماعی
---	--

با توجه به جدول فوق همجواری مراکز فرامحلی در نزدیکی محدوده، نزدیکی ایستگاه‌های مینی‌بوس و تاکسی به محدوده، حضور گروه‌های مختلف سنی در فضاهای باز، هم قوم بودن اکثر ساکنین و اتحاد آنان و حضور پررنگ کودکان در محدوده از جمله نقاط قوت بر اساس تکنیک SWOT می‌باشد. هم‌چنین عدم نورپردازی معابر اصلی شهری، عدم مناسب‌سازی معابر شهری برای معلولین، کمبود فضای سبز و سبزی‌نگی و مبلمان نامناسب از جمله نقاط منفی می‌باشد. امکان طراحی جداره‌های جذاب برای شهروندان و طراحی محیطی جذاب برای شهروندان، ارتقای کیفیت محیطی برای شهروندان، امکان برگزاری فستیوال‌های محلی و هنری و موسیقی آشیق‌لار، از جمله فرصت‌هایی هست که در فضاهای عمومی شهری به ویژه در معابر شهری باید صورت بگیرد.

نتیجه‌گیری

فقدان الگوی برنامه‌ریزی گام به گام، رویکرد برنامه‌ریزی شهری مبتنی بر راهبرد توسعه شهری و نگرش ارگانیک و سیستمی به شهرها در کشورهای در حال توسعه، شهرهای این کشورها را با چالش‌های عدیده‌ای در حوزه‌های مختلف مواجه ساخته است. اگر بتوانیم شهر و سازمان را برحسب آن چه با توجه به توان‌مندی‌های موجود، می‌تواند انجام دهد تعریف نماییم، شاید مبنای اثبات‌تر و قابل اتکاءتری برای تدوین راهبردها و فعالیت‌ها داشته باشیم. در کنار فرصت‌ها و تهدیدهای خارجی، نقاط قوت و ضعف داخلی وجود دارند که در واقع در زمره فعالیت‌های قابل کنترل سازمان قرار دارند که سازمان به هر صورت آن‌ها را به انجام می‌رساند. در برنامه‌ریزی راهبردی یکی از جهت‌گیری‌های عمده این خواهد بود که نقاط ضعف و قوت سازمان شناسایی شده و مورد ارزیابی و کنترل قرار گیرند. سازمان‌ها در چارچوب برنامه‌ریزی و مدیریت استراتژیک می‌کوشند راهبردهایی را تدوین و اجراء کنند که نقاط قوت داخلی تقویت و نقاط ضعف داخلی نیز بر طرف یا حداقل بهبود یابند (۱۵). رایج‌ترین کاربرد SWOT فراهم کردن یک چارچوب منطقی

برای هدایت نظام‌مند مسایل سیستم، راهبردهای مختلف و در نهایت انتخاب راهبرد است. کاربرد دیگر مدل SWOT این است که فرصت‌ها و تهدیدات کلیدی خارجی به طور سیستماتیک با ضعف و قوت‌های داخلی در یک رویکرد ساختاری مقایسه می‌گردند. از سوی دیگر، استراتژی SOAR نیز افق تازه‌ای را فراروی دیدگاه‌های سنتی برنامه‌ریزی راهبردی می‌گشاید. این افق تازه با برجسته‌سازی قوت‌ها و فرصت‌ها و آرمان‌های یک مجموعه و درگیر کردن گروه‌های مختلفی از افراد دارای سهم در جامعه همراه است. با توجه به موقعیت شهرها و حضور فعال شهروندان در فضاهای شهری به خصوص محلات، بسیاری از استانداردهای جهانی می‌توانند موجب ارتقاء مطلوبیت محلات برای شهروندان گردد که البته با توجه به شرایط متفاوت زمانی، مکانی و فرهنگی هر جامعه راهکارهای متفاوتی می‌طلبد. انعکاس ابعاد فیزیکی و غیرفیزیکی و سنجش وضعیت از دیدگاه شهروندان و دستیابی به راهکارهای متنوع با استفاده از خواسته‌ها و افراد می‌تواند مطلوب‌ترین راهکارها و نتایج را متناسب با جامعه و شرایط مکانی- زمانی فراهم آورد و از این طریق شهر می‌تواند به توسعه و پیشرفت نایل آید.

تعارض منافع

«بنا بر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هر گونه تعارض منافع بوده است.»

منابع

- وزارت مسکن و شهرسازی. (۱۳۸۷). انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی، چاپ اول.
1. Anne, Catherine; Swinford, Lambton. (1999). Owner and farmer in Iran. Publications of Scientific and Cultural Publishing Company, 4th edition Eliaszadeh Moghadam, Nasreddin (2013).
 2. Asefi, Sedigheh; Matias, João; Gonçalves, Carlos. (2020). Transitions between Centralization and Metapolization: From City Development Strategy (CDS) to Peri-Urban Development Strategy (PDS), *Sustainability* 2020, 12 (24), 10653; <https://doi.org/10.3390/su122410653>
 3. Cities Alliance. (2004). Development Strategic– first Results, Washington D.C.USA.
 4. Eliaszadeh Moghadam, Nasreddin. (2013). Investigation and Feasibility of Replacing the Structural- Strategic Planning Model with the Comprehensive Urban Planning Model in Iran: A Comparative-Comparative Study, *Arman Shahr*, No. 6, P.p: 35-48.
 5. Golkar, Korrosh. (2013). Creating a sustainable place (a reflection on the theory of urban design) 2nd edition, Shahid Beheshti University.
 6. Hataminejad, Hossein and Amin, Farji Melai. (2018). Feasibility assessment of the implementation of urban development strategy (CDS) plans in Iran, *Journal of Urban and Regional Studies and Research*, second year, number eight, P.p: 55-76.
 7. Hikmatnia, Hassan and Mousavi, Miranjaf. (2006) Model book in geography with an emphasis on urban and regional planning. Publisher: Alam Navin, first edition of 2006.
 8. Hosseinzadeh Delir, Karim; Sadr Mousavi, Mirstar; Heydari Chianeh, Rahim, Rezatab, Seideh Khadijah. (2019). An introduction to the new approach of urban development strategy (CDS) in the process of urban planning with an emphasis on the challenges facing comprehensive plans in Iran, *Scientific Research Quarterly Geographical space*, 11th year, P.p: 173-210.
 9. Investigation and Feasibility Study of Replacing the Structural-Strategic Planning Model with the Comprehensive Urban Planning Model in Iran: A Comparative Study, *Arman Shahr*, No. 6, P.p: 35-48.
 10. Mahdizadeh, Javad and colleagues. (2012). Strategic planning of urban development, publications of the Department of Urban Development and Architecture of the Ministry of Housing and Urban Development
 11. Mashoudi, Sohrab. (2006). Basics of urban fluid designs. Publications of Urban Processing and Planning Company. second edition.
 12. Ministry of Housing and Urban Development. (2009). Publications of the Ministry of Housing and Urban Development, first edition.
 13. Pirzadeh, Hossein et al. (2007) Reforming the urban development management system in Iran, translated by Manouchehr Amiri, publisher: Ministry of Housing and Urban Development, first edition.
 14. Rahnama, Mohammad Rahim; Ebrahimi, Lily. (2017). A comparative study of urban development strategy (CDS) indicators in Iranian cities from the point of view of urban groups. *Journal of Geography and Urban Planning of Zagros Landscape*, Volume 10, Number 38, P.p: 93-120.
 15. Sabz Andish Payish. (2014). City Planning and Consulting Company, Urban Design and Architecture Group.
 16. Shia, Ismail. (2009). An introduction to the basics of urban planning". 6th edition, Tehran: University of Science and Technology.
 17. Taliyar, Maryam; Arabi, Yaser. (2013). CDS urban development strategy, a strategic approach in urban management, 6th Urban Planning and Management Conference, P.p: 1-18.